

PERFORMANS SANATI BAĞLAMINDA YVES KLEIN, GEORGE MACIUNAS VE MARINA ABROMOVIC'IN ESER ANALİZLERİ

Work Analysis Of Yves Klein, George Maciunas And Marina Abromovic In The Context Of Performance Art

Doç. Evrim ÖZESKİCİ

Uşak Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, Uşak, Türkiye

ORCID ID: 0000-0003-1491-3487

ÖZET

Araştırmanın amacı; Performans sanatının nasıl ortaya çıktığı ve ortaya çıkmasında etkili olan sanatçıların kimler olduğunu araştırmaktır. Aynı zamanda bu sanatın sanatçı, izleyici ve eser arasında ne gibi bir ilişki olduğunu saptamaktır. Performans sanatı ve sanatçıları araştırmanın konusudur. Yves Klein, George Maciunas ve Marina Abromovic gibi sanatçılar araştırmanın kapsam ve sınırlılıklarını oluşturmaktadır. Bu kapsamda adı geçen sanatçılar ve eserleri analiz edilerek karşılaştırılmıştır. Aralarındaki ortak noktanın ne olduğuna ilişkin fikirler ileri sürülmüştür. Araştırmanın problemleri şunlardır: Performans sanatı nedir? Performans sanatı nasıl ortaya çıkmıştır? Bu sanatın gelişmesinde etkili olan sanat hareketleri ve sanatçı kimlerdir? Yves Klein, George Maciunas ve Marina Abromovic'in ileri sürdüğü fikirlerin ortak noktası nelerdir? Performans sanatı ile süreç ve beden arasında nasıl bir ilişki vardır? Bu soruların yanıtlanmasıyla birlikte performans sanatının günümüz sanatına etkileri fark edilecektir. Aynı zamanda bedenin nasıl yapıbozuma uğratıldığı ve eklektik bir yapısının nasıl geliştiği araştırma içerisinde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Performans sanatı, Yves Klein, George Maciunas, Marina Abromovic.

ABSTRACT

Aim of the research; It is to investigate how performance art emerged and who were the artists who were influential in its emergence. At the same time, it is to determine what kind of relationship this art has between the artist, the audience and the work. Performance art and artists are the subject of research. Artists such as Yves Klein, George Maciunas and Marina Abramovic constitute the scope and limitations of the research. In this context, the artists and their works were analyzed and compared. Ideas have been put forward about what is the common point between them. The problems of the research are: What is performance art? How did performance art originate? Who are the art movements and artists who are influential in the development of this art? What do the ideas put forward by Yves Klein, George Maciunas, and Marina Abramovic have in common? What is the relationship between performance art and process and body? By answering these questions, the effects of performance art on today's art will be noticed. At the same time, how the body is deconstructed and how an eclectic structure develops is mentioned in the research.

Keywords: Performance art, Yves Klein, George Maciunas, Marina Abramovic.

1. GİRİŞ

Performans sanatı, 20. yüzyıl başlarında Marcel Duchamp, Tristan Tzara, Hugo Ball gibi sanatçı ve yazarlar öncülüğünde 1960'lı yıllarda ortaya çıkan kavramsal sanat akımlarından birisidir. "1960'ların ikinci yarısında kavramsal sanat hem siyasi hem de kültürel statükoya meydan okumaya başlar" (Ayfer Uz ve Nurbiye Uz, 2018: 55). Bu nedenle kavramsal sanatın oluşumunda toplum sorunları ve siyasi eleştiriler yer alır. Performans sanatının kavramsal yapısında eylem vardır. Aynı zamanda hız ve hareket olgusu bu sanatın odak noktasıdır. "Performans çalışmaları, belli bir kalıp çerçevesinde incelenmeyi ve bu kalıp tarafından baskılanmayı reddederek, özgür ve özgün bir anlam yaratması bakımından etkileyicidir. Bir performans için seyirciye yöneliktir denecek olursa, oyuncu ve seyirci birlikteliğini ön plana çıkaran performanslar göz ardı edilmiş olur" (Özinan, 2017:12). Bu nedenle Performans sanatının temelinde izleyici ve sanatçı vardır. Eserin özgünlüğü yapılan performansın anlatımından kaynaklanır. Performans sanatı; Happening, Fluxus, Beden sanatı ve Süreç sanatı ile yakından ilgilidir. "Performans sanatı, izleyicisinin önünde o sırada canlı olarak gerçekleştirilen ve sanatçısı ya da sanatçıları tarafından bedenin kullanılarak sergilendiği bir sanat biçimidir. Happening veya Oluşum olarak da adlandırılan bu etkinlikler; geleneksel ve biçimci anlayıştan farklı olarak ortaya koyulan ürünün alınması, satılması, taşınması söz konusu değildir" (Karabaş ve İşleyen, 2016: 342). Bu sebeple Performans sanatı geleneksel anlamda her türlü biçim ve içeriğin karşısındadır. Düşünce ve kavram bu sanatın temel yapısını oluşturur.

Performans sanatının nasıl ve neden çıktığına bakılırsa birçok etmen ortaya atılabilir. Birinci Dünya Savaşı'nın tüm toplumlar üzerinde yarattığı buhran ve kaos ortamı; sanatçıları farklı arayışlara iten nedenlerden birisidir. Çünkü Ekspresyonizm ve Kübizm gibi sanat akımları her ne kadar savaş karşıtı eserler ortaya koysalar da; Marinetti'nin 20 Şubat 1909 tarihinde Le Figaro gazetesinde yayımlanan "Fütürizm Manifestosu"; sanatsal eylemin ilk başlangıcı olmuştur. Bunun dışında Robert Wayne'in yönettiği, 1920 tarihli *Dr. Caligari'nin Kliniği* sanatın performans odaklı gelişen filmlerindedir. Kader Sürmeli'nin *Dada Hareketinden Kavramsal Sanata* isimli makalesinde yer alan; Dada hareketinin öncüsü olan Tristan Tzara'nın şu açıklaması önemlidir: "Dadanın nasıl doğduğunu anlamak için, bir yandan, birinci dünya savaşı sırasında bir çeşit hapishane olan İsviçre'de yaşayan bir genç topluluğun ruh halini, öte yandan da, o çağın sanat ve edebiyatının düşünsel düzeyini göz önüne getirmek gerekir. Hiç kuşkusuz savaş bitecekti, zaten daha başkalarını da gördük daha sonra... 1916-1917 yıllarında, savaş sanki demir atmış, hiç bitmeyecekmiş gibi geliyordu ve gittikçe tutarsız ve gerçek dışı bir boyut kazanıyordu. İğrenme ve isyanlarımızın kaynağı bu oldu. Savaşa kesinlikle karşıydık ama, ütöpik bir barışçılığın tuzaklarına da düşmemiştik. Köklerini sökmedikçe, nedenlerini ortadan kaldırmadıkça, savaşın ortadan kaldırılamayacağını biliyorduk. Alabildiğine büyüktü yaşama sabırsızlığımız, o oranda da çağdaş denen uygarlığın tüm görünüşlerinden nefret ediyorduk; tüm dayanaklarından, mantığından, dilinden... Başkaldırımız gülünç ve saçmanın tüm estetik değerleri alt-üst ettiği biçimler kazanıyordu. Unutmamak gerekir ki, saldırgan bir duygusalılık insana ait tüm değerleri maskeliyor, yüksek düzey savında olan tüm sanat alanına yerleşiyor ve kentsoylu sınıfın gücünü simgeliyordu..." (Sürmeli, 2016: 338). Tzara'nın bu cümlesinden anlaşıldığı üzere; savaşa karşı oluşan isyan ve başkaldırıyla birlikte sanatsal eylemlerin ortaya çıktığı sonucuna varılır. Bu sürecin devamında 1960'lı yıllardan itibaren sanatın kavramsal sınırları genişleyerek ve farklı malzemeler kullanılarak disiplinlerarası oluşumlarla birlikte çeşitli sanat akımları ortaya çıkmıştır.

Performans sanatlarından Happening, Fluxus, Beden sanatı ve Süreç sanatı bu şekilde ilerlemiştir. Güncel sanatta da devam etmektedir. Araştırmada Yves Klein, George Maciunas ve Marina Abramovic'in eser analizlerine yer verilerek; araştırmanın kapsam ve sınırlılıkları belirlenmiştir. Böylece ele alınan sanatçıların eser karşılaştırmaları yapılarak Performans sanatın günümüze olan etkileri bilinmiş olacaktır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Yves Klein'nin "Jonathan Swift (Ant 125)" İsimli Eseri Üzerine Değerlendirme

Monokrom resimler yapan, yaşamında edindiği deneyimleri eserlerinde yansıtan ve Japon sanatına ilgi duyarak eserlerini biçimlendiren performans sanatının önemli bir sanatçısıdır, Yves Klein. Tek renk resimleriyle bilenen sanatçının ifadesinde; ruhsal alan ve yaşam felsefesi önemli bir yer tutar. Küçük yaşlardan itibaren önem verdiği Judo sporunun ve İrlanda müziğinin eserlerinde dönüşü sağlayan etmenlerdir. Eserlerinde farklı materyalleri ve bedeni kullanarak deneysel resimler ortaya çıkarır. "Klein, boyayı tuval yüzeyine uygularken farklı materyallerin olanaklarını ve alternatiflerini denemeye başlar. İlk dönem çalışmalarında rulo fırçalar kullanan sanatçı daha sonra sünger ve pamuk gibi malzemeler dener. Bu denemelerdeki ilginç noktalardan biri kendisi ile kurguladığı resimler arasında bir mesafenin olmasıdır. Fırçanın yerine denediği farklı malzemeler neticesinde ilginç doku ve yüzeyler elde etmeyi başarmıştır" (Balseçen, 2018: 13). Böylece sanatta alternatif arayışlar deneyerek kavram, fikir ve oluşumları izleyiciye sunar. "Yüzey sorgulamaları üzerine çeşitli materyal, yöntem ve tekniklerle sanatsal uygulama konusundaki yenilikçi ve deneysel tavrıyla bilinen Klein'in sanat dünyasında büyük etki uyandıran çalışması olan Anthropometry, aslında baskiresim sanatının temel iki bazı olan boya aktaran-boya aktarılanın yepyeni bir anlayışla kombine edildiği bir kombinasyondur" (Aydın, 2018: 157). *Anthropometry* isimli eseri; deneysel bir teknik olarak gelişmiş ve sanatta farklı materyallerin kullanımının önünü açmıştır.

Resim 1. Yves Klein, "Jonathan Swift (Ant 125)", Tuval üzerine monte edilmiş kağıt üzerine kuru pigment ve sentetik reçine, 1960.

Klein'nın *Jonathan Swift (Ant 125)* isimli eserinde performans sanatına örnektir. Bu eserinde sanatçı modelin üzerini maviye boyayarak kağıt yüzeyinde eylemi oluşturmuştur. Tıpkı Jackson Pollock'da olduğu gibi aksiyon ve eylem üzerine gelişen anlık fikirlerle ortaya çıkarılmıştır. Pollock, tuvalin üzerinde gezinerek boyayı akıtmalarla uygulamıştır; Klein ise kendi oluşturduğu mavi tonla ve model arasında kavramsal bir açılım gerçekleştirmiştir. Çünkü resmi yapan Klein değil, modeldir. Tıpkı Duchamp'ın *Çeşme* adlı eserinde pisuarın hazır bir nesneye yüklediği anlamda olduğu gibi; burada da modeli kullanarak resmini oluşturmuştur. Böylece sanatçı ve obje arasında bir ilişki durumu ortaya çıkmıştır. "Sıradan bir obje, sanatçının onu değerlemesiyle bambaşka anlamlara bürünüp sanat nesnesine dönüşebilmektedir" (Atalan, 2012: 25). Burada düşünceye açıklık getirilirse; bir sanat eserinin özgünlük fikrinin eserin kendisinde değil; sanatçının fikrinde aranması gerektiğidir. Dolayısıyla yüzyıllardır sanatçının elinden çıkan ve yeteneği ile oluşturulan sanat eserleri yerini; izleyicinin katılımını gerektiren bir yapıya bırakmıştır. Aynı zamanda sanatçının fikrini esere dönüştürebilecek başka kişiler aranmıştır. Anselm Kiefer'de bu tür sanatçılar arasında örnek olarak gösterilebilir. Kiefer, İkinci Dünya Savaşı'nın insanlar üzerinde yarattığı travmayı bugünün sanatına taşıyarak sorgular. Bunu yaparken de taş, toprak, demir, keten ve alçı gibi malzemeleri kullanarak fikirler geliştirir. Sanatçının geliştirdiği fikri, başkaları dönüşüme uğratar. Bu oluşum adı günümüz sanatında Fikir sanatı olarak bilinir. Fikri geliştiren sanatçı, uygulayan başkalarıdır. Bu bakımdan fikir Alımlayıcı estetiğin kapılarını aralar. Yapıt merkezli değil, izleyicinin katılımını da gerekli kılan bir yapıya dönüşür. "Alımlama estetiği, yapıtın çok anlamlılığını dikkate alır; yapıtın alımlayıcıda uyandırdığı düşünce ve duygu boyutuna dikkat çeker. Alımlama estetiği, yapıtın sadece bir biçimler yığını ve kurgudan oluşmadığını, çok anlamlılığının bir gereği olarak alımlayıcının düşünsel ve ruhsal dünyasında birçok düşünce ve duyguyu akla getireceğini vurgular" (Ötügen, 2009: 166). Alımlama sanatçı ve sanat eseri arasında değil; sanatçıyı çoğu zaman geri plana iten bir yaklaşımla ortaya çıkar. Eser ve izleyici arasındaki süreç önemlidir. Böylece salt yapıt merkezli anlayıştan izleyici temelli bir anlayışa geçilir.

2.2. George Maciunas'un Karşı Söylemi: "Meta"

George Maciunas 1960'larda ortaya çıkan Fluxus hareketinin öncüsüdür. Akış anlamına gelen harekette, toplumsal temalı eleştirel konulara yer verilir. Fırat Arapoğlu'nun *Estetik Bir Direniş Hareketi: Fluxus* isimli makalesinde yer verdiği; yazar ve tarihçi Michael Oren'nin *Anti-Art as the End of Cultural History* isimli kitabında Fluxus hakkında şöyle demektedir: "1960'ların devrimci sanat hareketlerinden Fluxus'ın temel figürü George Maciunas, 1964 tarihinde New York'tan grubun Batı Almanya'daki üyelerinden Tomas Schmit'e şunları yazmaktaydı: "Fluxus'ın hedefleri sosyaldır (estetik değil). Sovyetler Birliğindeki 1929'un LEF grubu ile bağlantılıdır (ideolojik olarak) ve kendisinin [Fluxus'ın] kaygısı şudur: güzel sanatların derece derece tasfiye edilmesi..." (Arapoğlu, 2015: 36). Oren'nin ifadelerine dayanarak Fluxus'un toplumsal sorunlara değindiğini ve estetik dışı oluşumları ele aldığı söylenebilir. Sanatta meta olgusunu ve onun toplumdaki eleştirisini hazır-nesnelere üzerinden konu edinir, Maciunas. Bu bakımdan sanatçı, sanat eserlerinin metalaşmasına karşıdır. Tıpkı bir hazır-nesne gibi reklam yapılmasına ve tüketim ürünü gibi piyasalaşmasına yönelik söylemler geliştirir. "Bütünleştirici tek bir üslup yerine sanatçıların bireysel performanslarıyla herkese açık demokratik bir ortam ve yaratıcılık şekli olarak müzik, plastik sanatlar, şiir gibi farklı sanat disiplinleri veya hayat-sanat arasındaki sınırları kaldırmayı amaçlayan bu oyunsu, nükteli, eğlenceli ve anti-ticari etkinliklerin ismi, Latince "akıcı, akış" anlamına gelen "fluxus" sözcüğünden Maciunas tarafından türetilmiştir" (Türkyılmaz, 2021:358). Dolayısıyla sanatçının performansları ve eserlerinde kullandığı malzemeler günlük hayatın içinden olması; sanat ve hayat arasındaki bağları birleştirmeyi amaçladığını kanıtlar.

Maciunas'ın eleştirisi sadece meta olgusuna değildir. Aynı zamanda tıpkı Fütüristlerin eylemlerinde olduğu gibi; sanatın geleneksel yapısına ve sanatın her türlü entelektüel girişimlerine karşıdır. "1963'te bu muhalif tavırla Fluxus Grubu öncüsü Maciunas, Fluxus manifestosunu yayınlamıştır. Burada fluxus "Sanatı burjuva hastalıklarından, entelektüel, profesyonel ve ticarileştirilmiş kültürden arındırmak, ölü sanattan, taklitten, yapay sanattan, soyut sanattan, illüzyon sanatından, matematiksel sanattan arındırmak" olarak açıklamıştır" (Martinez ve Demirel, 2021: 186). Açıklamadan anlaşıldığı üzere Fluxus hareketi ve Maciunas'ın fikirleri; Dada'dan ve Fütüristlerden beslenir.

Resim 2. George Maciunas, "Fluxkit", 1964.

Sanatçının *Fluxkit* isimli eseri; bir çanta ve içerisinde çok çeşitli nesnelere yer aldığı görüntülerden oluşur. "Fluxkit, bir çantada paketlenmiş iki ve üç boyutlu Fluxus eserlerinin bir antolojisidir. Grubun kurucu üyelerinden George Maciunas, Fluxus sanatçıları tarafından yapılmış çok çeşitli nesnelere toplu olarak dağıtmak için bu formatı seçmiştir. Kutudaki sanat fikri, Marcel Duchamp'ın Boîte-en-valise'inden (1935-41) ödünç alınmıştır; ancak Fluxkit, bireysel başarıların bir vitrini olmaktan ziyade kolektif bir ürün olarak tasarlanmıştır" (<https://www.imj.org.il/en/collections/388093>). Eserde görüldüğü üzere seçilen nesnelere sanatçının kişisel eşyası değildir; farklı kişilerin eşyalarıdır. Açıklamadan da anlaşılacağı üzere kolektif ruhu ele alır, sanatçı. Hazır nesnelere üretim ve tüketim ilişkisinde popüler kültürün rolü önemlidir. Popüler kültürde kolektif bilinçten ziyade bireysellik ön plandadır. Bu yüzden Maciunas eserinde Duchamp'a gönderme yaparak bireysellikten ziyade toplumsal bütünlüğün önemli olduğunu vurgular ve Duchamp'ı eleştirir. Eserde kimlik, birey ve toplum ilişkisinin kavramsal yapısı üzerinde durulmuştur.

2.3. Bir Bedenin Yapıbozumu: "Rhythm 0"

Kavramsal sanat 1960'lı yıllarda Amerika'da ortaya çıktığında; dünya sanatında köklü değişimler yaratmıştır. Sanatta klasik görme biçimleri terk edilmiş; düşünce, fikir ve anlam önem kazanmıştır. Allan Kaprow'un 6 Bölümlük 18 Happening gösterileriyle; sanatta ilk defa bedenin anlam ve içeriği gündeme gelmiştir. Yüzyıllardır tuval resminin egemen olduğu sanat anlayışı yerini, bedeni teatral gösterilerine bırakmıştır. Sanatçılar eylemlerini Pollock'tan farklı olarak bedenleriyle dile getirmişlerdir. Dans, koku ve tat gibi unsurların sahnelenmesi ve deneyim kazanılması için gösteriler yapılmıştır. Bedene yansıyan sanatsal eylemler, aynı zamanda bedenin yapıbozumunu da tetiklemiştir. Çünkü beden denilen yapı canlı bir organizma olarak tıpkı tuval yüzeyleri gibi kullanılmış ve düşüncenin aracı haline dönüşmüştür. Böylece beden eklettik unsurlarla yan anlamlar kazanmıştır. Bedenin kimliği ve bedenin nesne ile ilişkisi gündeme gelerek tartışma konusu olmuştur. Sanatta özgünlük yerini, sürece bırakmıştır. Bedenin cinsel bir obje gibi kullanılmasına tepki gösterilerek performanslar yapılmıştır. Örneğin; Carolee Schneemann'ın 1973-77 yılları arasında gerçekleştirdiği *Sınırlarına Kadar ve Sınırları Dahil* isimli kağıt üzerine çıplak performansı; bedenin teşhir edilmesine ve kadının cinsel bir obje olarak değerlendirilmesine tepki olarak oluşturduğu bir çalışmasıdır.

Resim 3. Marina Abramović, "Rhythm 0", 1974.

Yapıbozumcu felsefenin temelinde metin içindeki göstergelerin ayrıştırılması ve çözümlemesi önemli bir yer tutar. “Yapıbozumcu bir yaklaşımla üretilen çağdaş sanat yapıtları, bazen göstergenin içeriğini boşaltarak bazen de gösterileni gösterene indirgemek suretiyle yerleşik görme biçimlerini ve anlamlandırma süreçlerini sorgular” (Uzunoglu, 2019: 22). Tıpkı Marina Abramovic’in *Rhythm 0* isimli performansında olduğu gibi; sanatçı burada göstergeleri ve yerleşik görme biçimlerini sorgulamıştır. Galerinin önünde 72 adet nesnenin yerleştirilerek sergilendiği mekanda; tabanca, zincir, gül, üzüm ve jilet gibi objeler sergilenmiştir. Bu nesnelere sanatçı deneyim yaşamak istediği sonucuna varılır. Abramovic, bu nesnelere kullanarak ayakta 6 saat boyunca duran bir sanatçıya izleyicinin yapacağı tepkiyi merak etmiştir. Kimisi gül vererek romantik bir ana tanık olurken; diğer bir izleyici silahı sanatçıya doğrultarak vahşiliğini sergilemektedir. Tüm bu deneyimler sanatçı için önemlidir. Çünkü toplum yapısının her türlü duygularına tanıklık ederek deneyimlemiştir. Sanatçının performansı ele alındığında beden yapısına ugratılarak, kavramsal bir temele oturtulduğu gözlemlenmiştir. “Acı, bu performansların ayrılmaz parçası ve seyirciyle doğrudan bağlantı kurmanın bir yoludur. Abramoviç, özel yaşamını ve acısını görünür kılarak paylaşmaktadır. Onun performansları, birer arınma ritüelidir” (Sayan, 2016: 1427). *Rhythm 0*’de bu acıyı deneyimleyerek bir ritüel oluşturduğu ve acısını görünür kılarak izleyicinin fark etmesini sağlamıştır.

3. SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırmada elde edilen bulgular göstermektedir ki, modernizmde sonra farklı arayışlar ve fikirler gelişmiştir. Fütürizm ve Dadizm gibi sanat hareketleri bu arayışın göstergeleridir. Fütürizm ve Dadaizmin sanatın geleneksel yapısına karşı söylemleriyle birlikte sanatta ileri sürdükleri eylem ve fikirleri Performans sanatının gelişmesinde en önemli etkidir. Duchamp’ın hazır nesnelere sanatla bütünleşmesi; 1960’lı yıllarda ortaya çıkan Kavramsal sanat akımlarının üzerinde etkisi olmuştur. Özellikle bedenin bir sanat aracı olarak kullanılıp yapıbozuma uğratılması; bedenin bir sanat nesnesi olduğu fikrini kanıtlamıştır.

Yves Klein, George Maciunas ve Marina Abramovic’in eser analizlerinden anlaşıldığı üzere; bu sanatçıların ortak özellikle bedenin bir ifade aracı olarak kullanılmasıdır. Aynı zamanda sanatçılar fikirlerini eylem aracılığıyla izleyiciye farkındalık sağlamak istemişlerdir. Kadının toplumdaki konumuna ve toplumsal olaylardaki problemlere işaret ederek izleyiciyi olaya dahil etmişlerdir.

Yves Klein diğer çağdaşlarından farklı olarak monokrom resimleriyle bedeni boyamış; materyalleri ve bedeni kullanarak deneysel bir tavır sergilemiştir. George Maciunas sanatın metalaşmasına karşı eleştirel fikirler geliştirmiştir. Sanatçı eserlerinde Duchamp’a gönderme yaparak toplumun gündelik hayatına değindiği anlaşılmıştır. Abramoviç ise bedenin deneysel yapısını kurgulamıştır. Yerleşik görme biçimlerini ve kalıplarını kırarak izleyici karşısında sürece değinmek istemiştir.

Sonuç olarak elde edilen bulgulara göre Performans sanatının bir süreç sanatı olduğu anlaşılmıştır. Düşünce ve fikir odaklı gelişen sanatın, güncel olaylardan yola çıkarak beden ve izleyici odaklı odaklığı geliştirdiği ileri sürebilir. Öyle görünüyor ki malzemenin sınırlandırdığı disiplinlerde (tuval resmi gibi) Performans sanatına ihtiyaç duyulacağı kanaatindeyim. Çünkü izleyicinin de katılımına olanak tanıdığı ve anlık gösterimlerle daha fazla kişilere seslendiği için Performans sanatı gelecekte de var olmaya devam edeceği iddia edilebilir.

KAYNAKÇA

- Arapoğlu, F. (2015). "Estetik Bir Direniş Hareketi: Fluxus", Sanat Yazıları Dergisi, Sayı 32, 36.
- Atalan, O. (2012). "Ready-Made Kavramı Günümüz Sanatına ve Sanatçısına Etkisi", Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi, Sayı 7, 25.
- Aydın, A. (2018). "Çağdaş Sanat Üzerinden Güncellenen Bazı Eski Resmetme Teknikleri-Münhasır Sanatsal Yaklaşımları İlişisine Bir Örnek Olarak Yves Klein", Journal of Institute of Economic Development and Social Researches, Cilt 4, Sayı 9, 157.
- Balseçen, H. (2018). "Yves Klein’in Antropometrilerindeki Bedenler", Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, Cilt 8, Sayı 2/1, 13.
- <https://www.imj.org.il/en/collections/388093>. Erişim Tarihi: 2 Kasım 2021.
- Karabaş, P., A. & İşleyen, F. (2016). "Performans Sanatının Doğuşu ve Günümüze Yansımaları", International Journal of Cultural and Social Studies, Cilt 2, Sayı 2, 342.
- Martinez, E., H. & Demirel, A. (2014). "20. ve 21. YY.da Sanatta Malzeme Olarak Beden; Performans Sanatı", Sanat ve Tasarım Dergisi, Cilt 6, Sayı 6, 186.

- Ötğün, C. (2009). "Sanat Yapıtına Yaklaşım Biçimleri", Sanat ve Tasarım Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, 166.
- Özinan, E. (2017). "Erika Fischer-Lichte'nin Performans Anlayışı ile Marina Abramovic'in Rhythm Serisine Bakmak, Cilt 1, Sayı 1, 12.
- Sayan, S. (2016). "Sanatta Acı ve Şiddet Eylemleri", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 15, Sayı 59, 1427.
- Sürmeli, K. (2012). "Dada Hareketinden Kavramsal Sanata", İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, Cilt 2, Sayı 6, 338.
- Türkyılmaz, H., Ö. (2021). "Galerici-Sergi Yapımcısı Olarak Rene Block ve Fluxus Sanatı", SDÜ ART-E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi, Cilt:14 Sayı 27, 358.
- Uz, A. & Uz, N. (2018). "Eğitim ve Sanatta Yenilikçi Sıradışı Yönleriyle Joseph Beuys", Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Cilt 5, Sayı 9, 55.
- Uzunoğlu, U. (2019). "Yapıbozumcu Çağdaş Sanat Pratikleri", YEDİ: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi, Sayı 21, 22.

Görsel Kaynakça

Resim 1. Yves Klein, "Jonathan Swift (Ant 125)", Tuval üzerine monte edilmiş kağıt üzerine kuru pigment ve sentetik reçine, 1960.

<http://www.yvesklein.com/en/oeuvres/view/1/anthropometries/16684/jonathan-swift/?of=27>. Erişim Tarihi: 1 Kasım 2021.

Resim 2. George Maciunas, "Fluxkit", 1964.

<http://www.medienkunstnetz.de/works/fluxkit/>. Erişim Tarihi: 5 Kasım 2021.

Resim 3. Marina Abramović, "Rhythm 0", 1974.

<https://www.moma.org/audio/playlist/243/3118>. Erişim Tarihi: 11 Kasım 2021.